

DIKTAATTORI, USA 1940

Ohjaaja: Charles Chaplin

Pääosissa: Charles Chaplin, Paulette Goddard, Reginald Gardiner

Kesto: 120 min

Ikäsuositus: K7, tehtävät on suunnattu yläluokille ja lukioon

Teemoja: natsismin ja sodan vastustaminen, demokratian ja ihmisoikeuksien puolustaminen

Diktaattori on Charlie Chaplinin muotokuva Adolf Hitleristä ja kriittinen kommentti 1930-luvun lopulla vallinneeseen maailmanpoliittiseen tilanteeseen. Elokuvassa kuljetetaan rinnakkain Tomaniaa hallitsevan diktaattorin Adenoid Hynkelin ja juutalaisen parturin tarinoita – Chaplin itse esittää molempia. Parturi kohtaa Hynkelin mielivaltaisen politiikan kotighetossaan sodasta palattuaan. Hänen lähipiirinsä, muiden muassa sodan ajalta peräisin oleva tuttava Schulz (Gardiner) ja naisystävä Hannah (Goddard), asettuu suoraan vastustamaan Hynkelin toimia. Parturikin on vastarintaliikkeessä mukana, mutta tuntuu ennemminkin ajautuvan tapahtumasta ja sattumasta toiseen kuin aktiivisesti vaikuttavan niihin. Lopulta hän päättyy Schulzin kanssa keskitysleirille.

Hynkelin toimet käyvät yhä suuruudenhullummiksi: hän lähtee hyökkäämään Itävaltoon ja pyrkii näin aloittamaan maailmansodan. Sattuman myötä kovasti samannäköiset Hynkel ja parturi sekoitetaan toisiinsa. Leiriltä paennut parturi päättyy Hynkelin sijasta pitämään tärkeää puhetta suurille kansanjoukoille – ja

Hynkelin taustajoukkojen suunnittelema puhe kääntyy demokratian puolustukseksi.

Ennen elokuvan katsomista

1. Chaplin-näyttely

Charlie Chaplin (1889 - 1977) on kiistatta yksi elokuvahistorian tunnetuimmista ja arvostetuimmista elokuvantekijöistä. Useimmilla nykyihmisillä on häneen ja hänen työhönsä jonkinlainen tuntuma.

Tehkää pareittain käytävä- ja katukysely. Sopikaa kysymykset luokassa etukäteen ja päättäkää, kuinka monta haastattelua kukin pari tekee.

(Esim. Mitä nimi Charlie Chaplin tuo ensin mieleesi? Mikä Chaplinin elokuvista on suosikkisi? Miksi? – Kysymyksiä ei kannata varata liikaa, ja niiden yhdenmukaisuudesta on etua vastauksia koottaessa. Sen sijaan haastatteluja on hyvä tehdä monta, että näyttelyn kokoamiseksi on tarpeeksi aineksia.)

Kootkaa gallupin tulokset luokan seinälle tai koulun käytävälle: Rakentakaa vastausten perusteella kuvaa Chaplinista elokuvan hahmona ja elokuvantekijänä esimerkiksi ideakartan muotoon. Pankaa vastauksissa mainitut elokuvat suosituimmuusjärjestykseen ja esittäkää sekin havainnollisesti.

Kirjatkaa myös vastausten perusteluja ja muita kommentteja koko ryhmän luettavaksi. Täydentäkää kokonaisuutta kuvin ja muun saatavilla olevan materiaalin avulla - tavoitteena on kiinnostava Chaplin-aiheinen näyttely.

(Chaplinista kertovaa lähdemateriaalia on runsaasti saatavilla, ks. kirjallisuutta esim. <http://helka.linneanet.fi>. Chaplinin omaelämäkerrasta voi olla näyttelyä koottaessa hyötyä: Charles Chaplin, Oma elämäkertani. - Aineistoa on riittävästi tarjolla vaikka Chaplin-aiheiseen teemaviikkoon, jonka tuloksena voi olla näyttely Chaplinista ja hänen elämäntyöstään.)

2. Mitä sana *diktaattori* tarkoittaa?

Elokuvan katsomisen jälkeen

3. Henkilöiden tarkastelua

a) Tehkää henkilökuvia parturista ja diktaattorista seuraavien kysymysten avulla:

- Kuka on?
- Miten elää?
- Mitä tekee? Mitä ei tee?
- Mitä arvostaa?
- Mitä ei arvosta?
- Miten suhtautuu muihin?
- Miten ei suhtaudu?

b) Mitkä ominaisuudet tekevät Hynkelistä diktaattorin?

4. Elokuva esittää kritiikkiä

Chaplin alkoi suunnitella *Diktaattoria* 1930-luvun lopulla. Huolimatta hankkeeseen kohdistuneesta kritiikistä (joka johtui mm. siitä, että amerikkalaiset tahtoivat pysyä poissa Euroopan sodista ja elokuvateollisuus halusi säilyttää Keski-Euroopan markkinat) hän jatkoi työtään, koska hänen mielestään Hitlerille piti nauraa. Tuossa vaiheessa Chaplin ei ollut tietoinen keskitysleirien kauhuista – jos olisi ollut, hän ei omien sanojensa mukaan olisi kyennyt tekemään elokuvaa ja pilaillemaan natsien mielenvikaisuudella. (Ks. von Bagh, 1989.)

a) *Diktaattoria* voi kutsua satiiriksi. Mitä satiirilla tarkoitetaan? Millä perusteella *Diktaattori* on satiiri? (*Satiiri on pilkkaruno, -näytelmä, -elokuva; kriittinen,*

naurettavuuteen saakka kärjistetty kannanotto esimerkiksi johonkin yhteiskunnalliseen epäkohtaan.)

b) Pohtikaa, millä keinoilla Chaplin elokuvassa kohdistaa kritiikkiä Hitleriä, hänen lähipiiriään ja natsismia kohtaan. (Voitte lähteä liikkeelle esimerkiksi Hynkelin koomisesta ulkonäöstä, joka assosioituu sekä Hitleriin että Chaplinin kulkurihahmoon, ja edetä sitten Hynkelin mielivaltaiseen toimintaan ja tapahtumien saamiin käsittämättömiin käännteisiin. Chaplin esittää kritiikkinsä saattamalla diktaattorihahmon ja tämän toiminnan naurettavaan valoon. Diktaattorin hän kuvaa johdateltavissa olevaksi, turhamaiseksi, hölmöksi vallanpitäjäksi ja tämän politiikan vastuuttomaksi, epäjohdonmukaiseksi oman edun tavoitteluksi. Tämän voi päätellä esimerkiksi kohtauksesta, jossa Hynkel pompottelee maapalloa, tai Hynkelin ja Napalonin tapaamisesta.)

c) *Diktaattori* oli valmistumisensa aikaan hyvin rohkea elokuva. Jälkeenpäin voi vain ihmetellä muun muassa Chaplinin kykyä tehdä tarkkoja havaintoja oman aikansa ilmiöistä, kuten natsismista. Pohtikaa, mistä aiheesta meidän aikanamme syntyisi kriittinen, rohkea, kansainvälistä keskustelua herättävä elokuva.

5. *Diktaattori* ja toisen maailmansodan vaiheet

Kerätkää yhdessä elokuvan keskeisiä kohtauksia tapahtumajärjestyksessä esimerkiksi taululle luetteloksi. Käykää sitten tapahtumia läpi pohtien, millä niistä on suoria esikuvia todellisuudessa. Arvioikaa tapaa, jolla Chaplin käsittelee tositapahtumia elokuvassaan.

Elokuvan käsittelyn tueksi

Huhtikuu 1889: Charles Chaplin syntyy Lontoossa, Adolf Hitler Itävallassa.
Maaliskuu 1931: Chaplin käy Berliinissä. Natsimielinen lehdistö kritisoi vierailua, mutta saksalaiset ovat innoissaan. Kulkurihahmon ja Hitlerin yhdennäköisyys saa huomiota pilapiirtäjiltä.
Tammikuu 1933: Adolf Hitler nimitetään valtaan Saksassa.

Syyskuu 1935: ensimmäiset antisemitistiset lait
 Maaliskuu 1938: Hitler liittyy Itävallan saksalaiseen valtakuntaan.
 9. – 10. marraskuuta 1938: Kristalliyön tapahtumat aloittavat avoimen, suunnitelmallisen juutalaisten vainoamisen.
 Marraskuu 1938: *Diktaattorin* ensimmäiselle käsikirjoitusluonnokselle haetaan tekijänoikeuksia. Huhut elokuvasta aiheuttavat kielteisiä reaktioita niin Saksassa kuin Italiassakin.
 Tammikuu 1939: Chaplin alkaa valmistella kuvauksia studiossa.
 Toukokuu 1939: Hitler ja Mussolini allekirjoittavat yhteistyösopimuksen.
 Syyskuu 1939: *Diktaattorin* käsikirjoitus valmistuu ja harjoitukset alkavat. Sota Euroopassa alkaa Saksan hyökkäyksellä Puolaan.
 Maaliskuu 1940: Elokuvan varsinaiset kuvaukset päätyvät, mutta Chaplin jatkaa työskentelyä leikkauksen ja loppupuheen tekstin parissa.
 Syys - lokakuu 1940: Elokuvan ensimmäiset esitykset Yhdysvalloissa. Vastaanotto varautunutta.
 Joulukuu 1940: *Diktaattorin* Lontoon ensi-ilta. Vastaanotto Iso-Britanniassa innostunutta.
 Huhtikuu 1945: Benito Mussolini surmataan. Adolf Hitler tekee itsemurhan.
 Toukokuu 1945: Saksa antautuu ilman ehtoja.
 1945 *Diktaattori* esitetään ensimmäisen kerran virallisesti Saksassa. Vastaanotto on kylmä – ilmeisesti natsien terrorin muisto on vahvana mielissä. Elokuva ei esitetä Länsi-Saksassa ennen kuin vuonna 1958.

Lähteenä on käytetty lähinnä elokuvan maahantuojan lehdistömateriaalia keväältä 2003.

6. Elokuvan historiaa

a) Kuvitelkaa, että teidän pitäisi keksiä elokuva uudelleen. Mitä keksintöjä pitäisi tehdä? Millaisen kehityksen tuloksen elokuvasta on tullut nykyisenkaltaisen taidemuoto? Tuottakaa elokuvan historian käänteistä aikasuora.

(Hyödyllisiä lähteitä:

Erkki Huhtamo, *Elokuvan arkeologia*. Yle Opetuspalvelut, 1996. Myös video.

www.mediametka.fi/freimi

www.mlab.uiah.fi/elokuvantaju)

b) Sijoittakaa Charles Chaplin elokuvan historiaan (ja a-kohdassa tekemälleen aikasuoralle): Miten pitkään hän työskenteli? Millainen hänen tuotantonsa oli? Mitä elokuvan teknisiä keinoja hän erityisesti hyödynsi, mitä niistä ei ollut vielä hänen saatavillaan?

7. Nykypäivän diktaattorit

Chaplininkin kuvaamat Hitler ja Mussolini lienevät maailmanhistorian tunnetuimpia diktaattoreita.

Pohtikaa, keitä ovat nykymaailman diktaattorit. Missä, millaisia, miten pysyvät vallassa, miten muu maailma suhtautuu? Mitä seurauksia heidän toiminnastaan voi olla?

8. Ryhtykää johtajiksi!

a) *Diktaattorin* lopussa parturi pitää kansaa koskevan puheen. Mitä vaikuttamisen keinoja hän käyttää esiintymisessään ja puheessaan?

b) Entä jos itse olisitte suurten kansanjoukkojen johtajia? Miten käyttäisitte saamaanne valtaa? Valmistelkaa ohjelmapuheita eli vaikuttamaan pyrkiviä puheita, joissa tuotte esiin omia ajatuksianne vallankäytöstä. Esittäkää puheet toisillenne luokassa. Kiinnittäkää huomiota paitsi puheen sisältöön ja kieleen myös esiintymiseen, ilmeisiin ja eleisiin.

9. Siluetteja ja karikatyyreja

a) Muistella, miltä Chaplinin kulkurihahmo näyttää. Piirtäkää kuva ulkomuistista.

b) Vertailkaa piirroksianne. Mitkä piirteet kulkurissa korostuvat? Mitkä ovat juuri hänelle tyypillisiä, tunnistettavia piirteitä?

c) Tehkää mustavalkoisia muotokuvia itsestänne. Siluettikuvia on helppo tehdä esimerkiksi piirtoheittimen avulla: Heijastakaa profiilinne seinään kiinnitettyyn paperiin, piirtäkää ja leikatkaa irti. Liimatkaa mustalle paperille.

d) Tehkää karikatyyreja: Miettikää, mitkä piirteet ovat juuri teille kullekin ominaisia, niitä piirteitä, joista teidät tunnistaa. Tehkää siluettikuvia, joissa - jos mahdollista – erityisesti korostatte näitä piirteitä.

e) Kootkaa kuvat seinälle. Päätelkää tai arvatkaa, ketä mikin kuva esittää.

Lähteenä on käytetty elokuvan maahantuojaan lehdistömateriaalia (2003) ja Peter von Baghin artikkelia *Diktaattori* teoksessa *Elämää suuremmat elokuvat* (Otava, 1989).

Tehtävät on tehnyt äidinkielen ja kirjallisuuden lehtori Minna Hautaniemi.

Oppimateriaalin on tuottanut Anna-Liisa Puura-Castrén Koulukinosta.